

Др Ратомир МИЛИКИЋ

историчар, Институт за
савремену историју, Београд
milikicrasa@gmail.com

СЛУЧАЈ ИЛИЈЕ МИЛИКИЋА: ОД ПЕРСПЕКТИВНОГ ДИПЛОМАТЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ДО СТРЕЉАНОГ ПАТРИОТЕ ИСТИСНУТОГ ИЗ КОЛЕКТИВНОГ СЕЋАЊА

АПСТРАКТ: *Илија Миликић, син Веселина Миликића (1859–1914), некадашњеј председника ошћине Чачак, био је професионални дипломата у служби Краљевине СХС/Југославије. У предвечерје Друјој свештој рајџа радио је као помоћник начелника Полишћкој, а њошом и као начелник Уйравној одељења. Ајрилски рајџ дочекује у земљи и осћаје највише ранјирани јујословенски дипломата у Беојраду. Након усјосћављења квислишћких сћрукћура власћи додељен му је јосао ликвидације Минисћарсћива сћољних јослова окујиране Краљевине Јујославије након чеја је јензионисан. Са брајшом Александром Миликићем, који је до Ајрилској рајџа шакође радио у Минисћарсћиву сћољних јослова, да би њошом јрешао у кабинешћ председника Владе народној сћаса, усјосћавио је шћијунску орјанизацију за њошребе ЈВУО и савезника. Гесћајо је ошћкрио шћијунску мрежу, ухажисо браћу Миликиће и сћрелјао их на јајначком сћрашћишћу јочешћком 1943. јодине.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *дипломаташћја, шћијунажа, Минисћарсћиво сћољних јослова, окујација, Гесћајо, ЈВУО, савезници, рејресћја*

Породица Миликић се може пратити у чачанском крају бар од половине XVIII века, где су у највишем селу данашње општине Чачак, Брезовици на Јелици (територијално у Драгачеву), живели као колонизовани становници са простора Старе Херцеговине и области око реке Таре.¹ Временом су почели да се спуштају са Јелице, што је био случај и са Веселином Миликићем (1859–1914) који се у Чачку доказао као веома успешан трговац (дошавши да помогне своме стрицу

Марку, првом од трговаца у породици Миликић), радикалски посланик, један од ретких цивилних учесника Мајског преврата 1903. године² и вишегодишњи градоначелник Чачка (у четири мандата) до трагичне погибије 1914. године.³ Веселин је са супругом Катарином (рођена Петковић) имао шесторо деце: Јелицу (1894–1971), Илију (1896–1943), Михаила (1898–1936), Емилију (1900–1981), Ђорђа (1903–1981) и Александра (1912–1943). Иако није дочекао да сву децу сам одшколује,

[1] Породица Миликић је била у сродничким везама са неким од најпознатијих чачанских породица, пре свега са Бојовићима и Лазовићима, а дала је већи број трговаца, официра, свештеника и правника. На културном пољу се посебно истакао књижевник Бранко В. Радичевић, такође поникао међу Миликићима. У прошлости многобројна и разграната кроз генерације, породица се у последњим нараштајима знатно смањила. Иначе, кроз историју је често о њеним члановима писано уз погрешну транскрипцију презимена: Милекић (базирано на списима историчара Мирјане Миликић, који су у поседу аутора).

[2] Ратомир Миликић, *Државни удари у исћорији Србије*, (Београд : Чигоја штампа : Институт за савремену историју 2022), 163, 167.

[3] О лику, значају и делу свестрано ангажованог Веселина Миликића, видети: Марија Орбовић, „Веселин Миликић у сећањима савременика“, *Зборник Народной музеја у Чачку, XXXVII* (2007), 93-76; Радован М. Маринковић, *Велики председник мале вароши : јовесћи о Веселину И. Миликићу (1859–1914) : [монојрафија]*, Чачак : Међуопшћински исторјиски архив 2013; *Полишћка*, 3. март 1939.

свима је усадио свест о значају образовања, па су тако, осим најстарије Јелице (која се након завршене гимназије удала за инжењера Стојадиновића), сва остала деца успешно завршила факултете и више школе. Илија је постао угледни дипломата Краљевине који је лепо напредовао у каријери, а тим путем је кренуо, након образовања на Универзитету у Оксфорду, и најмлађи Александар, док су Михаило и Ђорђе били успешни адвокати и правници. Михаило, који је постао први доктор правних наука у породици, био је веома активан у адвокатској комори Београда између два светска рата. Емилија (удата Цветановић) била је професор. После трагичне Веселинове смрти 1914. и после ослобођења Србије 1918. године, његова удовица Катарина Миликић са децом прелази у Београд. Временом су у престоници стекли леп углед и завидну имовину и већи део породице се трајно настанио у стамбеној згради коју су подигли у Хартвиговој улици (данас Београдској) бр. 4, тик изнад Славије. Та зграда ће имати значајну улогу у њиховим каснијим животима.

У овом раду посебно ћемо се бавити Илијом и Александром Миликићем, дипломатима Краљевине Југославије, који су животом платили своје родољубље. Нажалост, та њихова жртва положена на олтар отаџбине лако је заборављена.

***

Илија Миликић рођен је у Чачку 1896. године. Није се женио. У Великом рату био је пред матуrom када је приступио Скопској ђачкој чети (1300 каплара), евакуисан у Француску и поново обукао униформу у Тунису у Бизерти, да би био демобилисан крајем 1917. године. Школовао се у Жозијеу у Француској, а потом и на, нажалост, до данас непознатом француском правном факултету.⁴

[4] Посебан проблем за истраживање живота и дела Илије, а потом и Александра Миликића, представља одсуство архивских и породичних докумената. Та грана породице готово је угашена с том генерацијом, а Илијин лични досије у архиви МИП КЈ, која се данас чува у Архиву Југославије, постоји само

Први подаци који постоје о његовом дипломатском ангажману сведоче да је отпочео рад марта 1920. године у Министарству иностраних послова, али нема трага како се у њему и запослио.⁵ Следећи податак из његове каријере представља упућивање априла 1920. године у посланство Краљевине СХС у Букурешту у својству најнижег чиновника – писара II класе. Исте године у октобру се упућује у посланство у Софију, где 1921. напредује за једну класу.

Тамо наставља са службом у Пасошком одељењу и марта 1922. године тражи да полаже испите за дипломатску струку, у чему га подржава надређени Р. Шуменковић. Министар Момчило Нинчић својим указом из октобра 1922. премешта Миликића у Париз, па он у новембру прелази у Посланство у Паризу у звању писара I класе.

Први квалификациони лист за чиновнике који је сачуван потиче из 1923. године у Паризу. Тамо обавља и курирске послове ка Београду.

Новембра 1924. године продужава му се служба у Паризу, по одлуци министра Нинчића. У јулу 1925. године по сили закона га

.....
у фрагментима (недостају његов персонални лист који је сваки чиновник поседовао и коме се бележило целокупно кретање у каријери, као и фотографије у редовним хронолошким размацама). Такво стање се, посебно ако се има у виду да се управо Илија Миликић налазио на челу Управног одељења Министарства, које је било надлежно за те послове, може искључиво објаснити немачком истрагом и конфискацијом тих материјала. Још је горе стање архивске грађе за његовог млађег брата Александра. Његов персонални досије ни не постоји, већ је сачуван само један мањи фрагмент који је, очигледно грешком, припојен чиновничком досијеу Илије Миликића [Архив Југославије (АЈ) МИП Краљевине Југославије (334), Персонални одсек Ф172, 495].

[5] Вреди напоменути да је Илијин отац Веселин за живота био истакнути радикал и народни посланик у више сазива, тако да је Илија имао све политичке препоруке за пријем у дипломатску службу. Током његове каријере као дипломате у Министарству иностраних дела променило се чак девет министара (неки су служили и више мандата), који су долазили из различитих политичких опција. Иако је вероватно ушао у политичке протекције, он се у Министарству стреловито успињао на дипломатској лествици, обављајући неке од најодговорнијих и најосетљивијих функција у земљи и иностранству. Из архивске грађе се ни у једном тренутку не увиђа застој у Илијиној каријери, што значи да је посао каријерног дипломате одлично обављао, не пружајући ни најмањег повода за било какву политичку одмазду или изравнавање рачуна.

враћају у МИП у Београд, јер је тада ступио на снагу пропис да сваки дипломата мора да проведе бар две године рада у МСП пре одласка у иностранство, што Илија Миликић није испуњавао.

Посланик у Паризу Мирослав Спалајковић тражи од МСП унапређење за Миликића у секретара.

По доласку у Београд, Миликић се упућује на рад у политичко одељење – Одсек за Албанију (Четврти одсек), где почиње да ради од августа 1925. године. Убрзо напредује до чина секретара.⁶ Ту добија похвале за свој рад 1926. године и оцењује се као „Веома способан, марљив, колегијалан, предузимљив и дискретан у раду“.⁷

Наредне 1927. године краткотрајно се премешта у Париз, где се опет ради нови квалификациони лист са одликама, крајем јуна 1927. године. Опет се враћа у Министарство у Трећи одсек Политичког одељења и за 1928. годину поново бива оцењен одличном оценом.

О његовом раду пише др Срђан Мићић, наводећи да Илија Миликић као секретар Трећег одељења МИП крајем 1927. године оцењује да се бугарска политика руководи принципом неопределивања и одржавања добросуседских односа. То мишљење Миликић износи у светлу изненадне дипломатске иницијативе потекле из Београда за отопљавање билатералних односа, па чак стављањем и идеје за уједињењем две балканске земље.⁸

[6] Министарство иностраних послова Краљевине СХС/Југославије мењало је више пута своју унутрашњу структуру током међуратног периода. Начелно је било подељено на шест одељења: Политичко, Административно, Конзуларно, Одсек рачуноводства (каснијом реорганизацијом, замењен Правним одељењем), Главну архиву (каснијом реорганизацијом замењена Трговачким одељењем) и Пресбирио. Политичко одељење је даље било подељено на више одсека који по територијално-тематском принципу покривају најважнији рад Министарства, политичке односе са другим земљама или организацијама. О уређењу Министарства видети ближе у: Павле Каровић, *Дипломација* (Београд: Геца Кон, 1937); Срђан Мићић, *Од бирократије до дипломатије* (Београд: ИНИС, 2018), 73-110.

[7] А], 334, Ф172, 495.

[8] Срђан Мићић, *Балкански и југонавански концепти југословенска спољне политике (1925-1938): рукопис доктората* (Београд: С. Мићић, 2017), 60.

Краљ Александар Карађорђевић 10. априла 1928. године доноси указ којим се унапређују за по једну класу следећи секретари МИП: Павле Бељански, Владимир Милановић и Илија Миликић. Одмах након тога, у септембру 1928. године, Илија Миликић се упућује у посланство у Будимпешту.⁹

На дипломатској служби у Мађарској се и поред одличних оцена за свој рад није дуго задржао, јер је већ у јулу 1929. године назначен да оде у Посланство у Тирани, али је задржан у Београду у МИП, у Административно-правном одељењу. Ни ту се није дуго задржао, јер је већ новембра исте године упућен за вице-конзула у Генерални конзулат у Трсту. И тамо га непосредни претпостављени генерални конзул Момчило Јуришић оцењује највишом оценом за 1930. и 1931. годину, а Миликић га по потреби мења у његовом одсуству на челу Генералног конзулата.

Крајем децембра 1931. године Миликић се разрешава дужности у Трсту и упућује опет у Београд за секретара у МИП. Ту поново долази у Политичко одељење, шести одсек. Одмах почетком 1932. године следи му још једно унапређење у вишу класу.

Ни у Министарству се није дуго задржао, јер је већ септембра 1933. године био постављен за секретара Посланства у Риму. У његовом досијеу не постоји документација за рад у Посланству у Риму; једино што се наводи јесте да је добио нову класу, а затим и да је унапређен у саветничко звање јуна 1935. године и поново враћен у Министарство у Београду.¹⁰

Чим се вратио у Министарство, постављен је за шефа Четвртог одсека Политичког одељења.¹¹ Његовом раду у Министар-

[9] А], 334, Ф172, 495.

[10] Изостанак управо тог дела досијеа могао би да укаже на намере немачких иследника да се посебно позабаве Миликићевим дипломатским радом у Италији, земљи која је најближи савезник Трећем рајху.

[11] Одсек Политичког одељења који је својим радом покривао Албанију и имао посебан статус у оквиру Министарства, посебну тајност рада и издвојене просторије за рад. Рад у

ству током тог периода поједини делови савременог невладиног сектора приписују тежњу ка тзв. „етничком чишћењу“ појединих мањинских народа у Краљевини Југославији. У питању су преговори Краљевине Југославије са Републиком Турском о пресељењу муслиманског живља са простора Вардарске, Зетске и Моравске бановине у Турску. Преговори су резултирали одговарајућом билатералном конвенцијом из 1938. године којом је предвиђено пресељење 40.000 муслиманских породица из Краљевине Југославије, преко Солуна, у Турску. Током 1935. године те преговоре је испред Министарства иностраних послова водио управо Илија Миликић.¹²

Основну ману тих критика представља недостатак сагледавања знатно ширег историјског контекста кроз који се морају вредновати и ти преговори и каснија Конвенција. Наиме, широм Европе, а посебно на простору Балканског полуострва, у то доба постојала је пракса добровољног пресељења дела становништва уз асистенцију страна уговорница, обично две или више земаља. Такви процеси су се одвијали у истом временском оквиру на релацији Турске са Грчком и Бугарском, Румуније са Бугарском и др. Ма колико у данашњем времену, из разлога политичке конјунктуре, одређени кругови желе да имплицирају како се ту радило о „етничком чишћењу одређених територија“, сасвим је јасно да је у том периоду то био најделотворнији начин да поједине земље добију радну снагу за коју се сматрало да се лако може уклопити у домицилно друштво. Тако је Турска покушавала да насели своје опустеле територије које су остале празне после масовног исељавања грчког становништва из Мале Азије, након Грчко-турског рата (1919–1922). Турска ће и неколико деценија касније да прими хиљаде муслимана из ФНРЈ.

.....
 њему је представљао ствар престижа и неретко препоруку за даља напредовање у служби.

[12] Архив Југославије, Посланство Краљевине Југославије у Турској (370), Ф9, 42 (преузето са <https://pecanik.net/kako-iseliteli-muslimane/> (приступљено 11. новембра 2023. године).

Ипак, кругови који у периоду између два рата „великокрпској буржоазији“ приписују зле намере етничког чишћења, у том послератном пресељењу становништва из Македоније и са Косова и Метохије не виде никакве друге одлике до економских разлога.¹³

Децембра исте (1935) године Илија Миликић је послат у Брисел за саветника посланства (фактички заменика посланика). Ту по први пут у дотадашњој каријери тражи боловање и одлази на два месеца лечења плућа у Швајцарску. Исто се дешава и годину дана касније. Убрзо се враћа на своју дужност и више пута током 1936. године замењује посланика. Посланик Павле Каровић га оцењује највишим оценама и препоручује за унапређење. Посланик Каровић је пензионисан марта 1938. године и предао је дужност отправнику послова Илији Миликићу, који је водио посланство, све до јуна исте године, када је за новог посланика именован Бранко Лазаревић. И нови посланик оцењује саветника Миликића највишим оценама за рад у посланству, а Министарство га још једном унапређује у вишу класу у априлу 1939. године. Већ маја исте године Миликић се упућује у Београд и поставља за помоћника начелника Политичког одељења.¹⁴

Тако постаје непосредно претпостављени свом млађем брату Александру који је радио као писар у Политичком одељењу, у Четвртном одсеку (Италија и Албанија).

За свој дипломатски рад у Министарству Илија Миликић одликован је прво Орденом Светог Саве III реда 1935, а затим и 1939. године Орденом Југословенске круне III реда. Поред тога био је одликован и бугарским Орденом за цивилне заслуге, као и изузетно

[13] Закључивши конвенције о исељавању муслимана из Грчке, Бугарске и Румуније, Турска је сличан споразум понудила и Југославији. КПЈ је жестоко критиковала тај аспект политике Краљевине Југославије, поступајући по инструкцијама Коминтерне која је на свом Петом конгресу 1924. дефинисала нову политику комунистичких партија према националном питању (Миомир Гаталовић, *Косово и Метохија у државној политици Југославије 1958–1965*. (Београд: ИСИ, 2016), 33.

[14] АЈ, 334, Ф172, 495.

ретким *Орденом православних крстоносаца Свесветој Гроби Господњеј* Јерусалимске патријаршије.¹⁵

Већ наредне године Илија Миликић се успиње још једну лествицу у дипломатској хијарархији и априла 1940. године бива постављен за начелника Управног одељења Министарства, напредујући за још једну класу (III-2). Тим положајем добио је и право потписа у Министарству, као и делегирано овлашћење министра да потписује административно-финансијске ствари из области своје надлежности.

Та дипломатска каријера у константном успону и напредовању окончана је Априлским ратом 1941. године и нападом Немачке и њених савезника на Краљевину Југославију.¹⁶

Већи број високих дипломата које је рат задесио у земљи успео је да се евакуише са краљем и новом Владом у периоду 15-17. априла 1941. године. То није важило и за Илију Миликића, који је као начелник Одељења стицајем околности остао највиши по рангу активни дипломата Министарства у првим данима окупације и до повратка заробљених дипломата из појединих земаља под немачком управом.

Илији Миликићу, саветнику III положајне групе II степена, припао је још један мучан и одговоран задатак. По наредби нових, квислиншких власти Владе народног спаса којој је председавао ђенерал Милан Недић, управо је Илија Миликић био задужен за ликвидацију некадашњег Министарства иностраних послова Краљевине Југославије. То је савесно урадио, средивши и архиву Министарства и предавши је на старање Министарству унутрашњих послова Недићеве администрације.

[15] АЈ, 334, Ф736; Списак одликованих дипломата: Драгомир Ацовић, *Верност и вера* (Београд: Службени гласник, Нови Сад: Студио Бечкерек, 2019), 125-144.

[16] У Ранг-листи Министарства, објављеној непосредно пред почетак рата, 20. марта 1941. године, Илија Миликић је био на 10. месту дипломата који су службовали у Министарству, чиме је био испред многих дипломата на које је успомена сачувана, попут Павла Бељанског и потоњег министра у Влади ФНРЈ, Станоја Симића (АЈ, 334, Ф70, 750).

Дипломата Илија Миликић је Недићевим наређењем од 15. новембра стављен у стање покоја (пензије).¹⁷ Ипак, судбина му је наменила другачији пут.¹⁸

Према документима које се налазе у Историјском архиву Београда, Александар и Илија Миликић учинили су нешто чиме су свесно ставили главу у торбу – почели су да се баве обавештајним радом у корист Југословенске војске у Отаџбини (ЈВуО), краљевске Владе и савезника.¹⁹

Најмлађи од браће, Александар Миликић, као млади дипломата угашеног Министарства иностраних послова Краљевине Југославије обрео се усред квислиншке управе Србије као чиновник при кабинету председника Владе ђенерала Милана Недића. О самом Александру Миликићу, осим штурих извештаја о месту рођења и образовању које је стицао на Оксфорду, готово да не постоје сачувани архивски подаци. Наиме, приликом истраге која је уследила и коју је спроводио Гестапо, нестали су службени акти из персоналног Александровог, као и један део из Илијиног досијеа. Случајно је у Илијином досијеу остала сачувана једна оцена рада писара МИП Александра Миликића.²⁰ Све остало је нетрагом нестало.

***

Александар Миликић рођен је у Чачку 1912. године. Није се женио. Основну школу завршио је у завичају, где је уписао и гимназију, коју ипак завршава у Београду. Започиње студије на Правном факултету Универзитета

[17] АЈ, 334, Ф172, 495.

[18] Указујемо да до сада нису идентификовани у архивским фондовима материјали који се тичу саме ликвидације МИП КЈ.

[19] Документа о ислеђивању Александра Миликића и других у истрази Гестапоа добили смо љубазношћу др Радета Ристановића, који је тај документ спремао за своју књигу *Београдски равнојорци*. Он, у знатно ширем контексту општег рада припадника ЈВуО у окупираном Београду 1941-1944, описује рад др Војина Андрића, као и групе окупљене око Александра Миликића. Видети више у: Раде Ристановић, *Београдски Равнојорци* (Београд: Catena Mundi, Институт за савремену историју, 2021).

[20] АЈ, 334, Ф172, 495.

у Београду, да би последње две године студија завршио на Оксфорду, као стипендиста Министарства просвете Краљевине Југославије. Од маја 1938. године ради у Министарству иностраних дела Краљевине Југославије, где је краће време провео и у кабинету министра Милана Стојадиновића. Као резервни официр учествује у Априлском рату у 66. коњичком пуку код Богатића. Избегава заробљавање. Током окупације прелази у Правно одељење Министарског савета, при председнику Владе. Забележено је да је у првој половини 1942. године почео са обавештајним радом.²¹

Према сачуваним извештајима немачке Безбедносне полиције и службе безбедности (БДС), Александар Миликић се налазио на челу обавештајне групе која је радила за потребе ЈВуО и ђенерала Драгољуба Михаиловића, вероватно од краја 1941. па све до хапшења крајем 1942. године. Он је организовао бројну обавештајну групу која је прикупљала најосетљивије податке директно из кабинета Милана Недића, као и других квислиншких и окупаторских инстанци и прослеђивала их ђенералу Михаиловићу који је те податке користио за достављање радио-везом савезницима и Југословенској Влади у емиграцији (Лондону).

Група је вероватно формирана након пада првог повереништва ЈВуО за Београд, коју је предводио ухапшени пуковник Бранислав Пантић, јер се у немачким документима као творац ове конкретне групе именује нови командант ЈВуО за Београд, капетан Александар Саша Михаиловић, који је са великим успехом ту дужност обављао све до погибије 1945. године. Немачки иследници су претпоставили да је за мрежу био непосредно одговоран некадашњи председник Омладине Српског културног круга др Војин Андрић²² заједно са некадашњим

државним чиновником, а под окупацијом београдским адвокатом Властимиром Петковићем.²³ То није било далеко од истине: Војин Андрић је иницирао мрежу и осмислио је заједно са Петковићем, док је комплетна операционализација била поверена Александру Миликићу.

Обавештајну групу чинио је већи број лица (Гестапо је привео или потраживао преко тридесет) који су претежно били адвокати, чиновници бившег МИП или актуелних квислиншких министарстава, Српског црвеног крста, професори Београдског универзитета, пензионисани официри, активни полицијски инспектори, новинари и други. У групи је било и доста жена које су имале значајну улогу.

Др Раде Ристановић у својој, за истраживаче незаобилазној, студији о деловању ЈВуО у Београду под окупацијом, овако реконструира начин рада те обавештајне мреже: Упитник са питањима за обавештајце Властимир Петковић је преузимао од Саше Михаиловића и затим га остављао у канцеларији адвоката Ђорђа Миликића (у приземљу зграде у Хартвиговој 4).²⁴ Одатле га је преузимао Ђорђе најмлађи брат Александар Миликић и даље делио задужења члановима групе који су били њему потчињени. Одговоре и материјале у форми извештаја достављао је др Војину Андрићу. Андрић је те материјале користио и за писање политичких

.....
У лето 1941. године Драгиша Васић га упознаје са ђенералом Михаиловићем, након чега постаје вођа Омладинске организације ЈВуО – Штаба 501. Током Устанка, два пута је хапшен у Београду у јесен 1941. године, али га Гестапо пушта на слободу услед недостатка доказа. Након хапшења обавештајне групе Александра Миликића, успева да побегне Гестапу и одлази на Равну Гору, у Пропагадни одсек Врховне команде. Рањен и заробљен на Зеленгори маја 1945. године, осуђен на смрт, што је преиначено у 20 година робије. Пуштен из затвора 1963. године. Живот изгубио годину дана касније, у покушају бекства из земље.

[23] Властимир Власта Петковић (1906–1943), адвокат. Школован у Француској, до рата био чиновник Министарства финансија. Најближи сарадник Саше Михаиловића и др Младена Жујовића. Ухапшен у децембру 1942. године и спроведен у логор на Бањици (нема га у књигама затвореника). Стрелан у Јајинцима 10. фебруара 1943. године (С. Ђирковић, *Ко је ко у Негућевој Србији*, 399).

[24] Р. Ристановић, *Београдски Равнојорци*, 170-171.

[21] Симо Ц. Ђирковић, *Ко је ко у Негућевој Србији* (Београд: Просвета, 2009), 325-326.

[22] Др Војин Андрић (1917 – после 1961), правник и адвокатски приправник. Предводник Омладинске секције Српског културног клуба до априла 1941. године. Избегао заробљавање у Априлском рату, у коме је учествовао као добровољац.

билтена који су прослеђивани штабу ЈВуО и самом ђенералу Михаиловићу. То су били прворазредни извештаји о раду министарства квислиншке Недићеве Владе, доласку СС јединица, односу полиције према ЈВуО и појединцима и слични подаци.²⁵

Група је радила дужи период, док у њу није био уведен Стеван Павловић, службеник МУП Владе Милана Недића, који је заправо био двоструки агент.²⁶

Он сам ипак није раскринкао групу и изгледало је да је био одан ствари, али је грешком у обавештајни рад покушао да укључи свог колегу, чиновника Управе града Београда (УГБ) Симу Петковића, не знајући да је Петковић истовремено (као и сам Павловић) повереник немачке обавештајне службе.²⁷ Петковић је то јавио својим надређенима и они су кренули у разбијање шпијунске мреже. Иако је Павловић, који је био заведен као немачки агент под шифром „119“, у тренутку хапшења већег броја чланова групе покушао да поново промени страну, то му није пошло за руком.

Након опсервације рада групе и укључених припадника, прво је ухапшена Емилија Цветановић (рођена Миликић) новембра 1942, а затим у децембру 1942. и јануару 1943. године и остали чланови. Уследили су талас хапшења и потрага за 32 припадника групе. Ухапшени су Петковић, затим браћа Александар, Ђорђе и Илија Миликић, Стеван Павловић, председник Црвеног крста Србије Мирко Маринковић, професори Правног факултета у Београду др Милош Радојковић²⁸

[25] Исто, 171.

[26] Стеван С. Павловић (1912–1943), дипломата, сарадник БДС под шифром „119“. Стрељан у Јајинцима 25. јануара 1943. године.

[27] С. Ђирковић, *Ко је ко у Негућевој Србији*, 389.

[28] Милош Радојковић (1902–1993), правник, професор универзитета. Као избеглица током Првог светског рата школован у Француској, где на Сорбони завршава студије. Краткотрајно ради као дипломата у МИП КЈ, да би од 1933. године почео да предаје на Правном факултету Универзитета у Београду. Био и наставник малотетном краљу Петру II Карађорђевићу. Од почетка 1943. године заробљеник у концентрационом логору Маутхаузен, да би након повратка у ослобођену Југославију наставио да предаје на Правном факултету.

и др Божидар Марковић²⁹, чачанско-београдски адвокат Борислав Стефановић и други. Војин Андрић и капетан Александар Саша Михајловић остали су ван домашаја немачких иследника.

У склопу истраге ухапшена су и друга лица којима се није могла доказати повезаност са овом обавештајном групом, попут ђенерала Војина Чолак-Антића³⁰ и његовог сина мајора Петра Чолак-Антића, који су са још неколицином лица ослобођени услед недостатка доказа. У исто време ухапшен је и некадашњи (одбегли) посланик и високи југословенски дипломата Александар Боди,³¹ иако у немачким извештајима о ислеђивању стоји да са том групом нема никакве везе.

Над Властимиром Петковићем, Александром Миликићем и Стеваном Павловићем у истрази су примењене „пооштрене мере“³²

[29] Божидар С. Марковић (1903–2002), правник, професор универзитета. Докторирао на Сорбони. Од 1933. године предаје на Правном факултету Универзитета у Београду. Током окупације одбио је да потпише *Ајел*, више пута хапшен и сумњичен од стране немачке окупаторске власти, а након ослобођења, 1945. године пензионисан као професор. Од тада се бави преводилаштом.

[30] Војин Чолак-Антић (1877–1945), дивизијски ђенерал, војни дипломата, ађутант краља Петра II Карађорђевића и учесник Мајског преврата 1903. године. Потомак војводе Чолак Анте Симеуновића, брат др Бошка Чолак-Антића, дипломате и маршала Двора краља Петра I Карађорђевића. Отац тројице синова официра (Илије, Грујице и Петра), од којих се прва двојица након заробљеништва нису вратила у земљу.

[31] Александар Боди (1888–1943), ухапшен због наводних шпијунских активности за италијанску и бугарску обавештајну службу. Ухапсио га је Гестапо, Четврти одсек АЗ, 25. новембра 1942. и стрељао 25. јануара 1943. године (С. Ђирковић, *Ко је ко у Негућевој Србији*, 69). Сам Александар Боди био је личност крајње живописне биографије. Син Димитрија, посланика Краљевине Србије, рођен је у Софији. Његов рођени брат Михаило био је ђенерал и начелник Обавештајног одељења Главног ђенералштаба (потписник капитулације војске КЈ априла 1941), а он сам је изградио блиставу дипломатску каријеру, поставши помоћник министра, односно други човек Министарства. Због неслагања са министром, али и због вишегодишњих финансијских махинација у Министарству, био је принуђен да 1935. побегне из Југославије у Француску, где је живео све до Априлског рата када се, почетком априла 1941, волшебно враћа у окупирану земљу. Одржавао је истовремено контакте са бугарском и италијанском обавештајном службом, али и са ђенералом Михаиловићем.

[32] Ислеђивања су вршена у *Рајничком дому* (садашњи Дом војске у Београду), а „пооштрене мере“ представљале су еуфемизам за најстрашнију тортуру и мучење који су се огледали у физичкој присили: „Своје жртве пребијали су воловском жилом, пендрецима, електричном струјом и употребљавали

и прва двојица су се добро држала, откривајући веома мало података о своме раду. Павловић је покушао да избегне одговорност, изигравајући „убаченог агента“, али то му није помогло.

Из доступне сачуване архивске грађе не могу се реконструисати улоге осталих ухапшених и потом осуђених чланова, али можемо оправдано претпоставити да је улога Илије Миликића била много значајнија од, рецимо, улоге његовог брата Ђорђа, што се огледало и у изреченим казнама. Такође, кроз проверу сачуване и готово комплетне логорске документације затвореника Бањичког логора, не налазимо нити једно од имена осуђених, пошто немачке власти и Гестапо нису евидентирали лица која су била у њиховој истрази, што не значи да нису тамо били заточени у неком тренутку током истраге. Такође, вероватно су се бар један део истраге налазили у истражном затвору у Булевару краља Александра бр. 5 у Београду.

Предлог немачких обавештајних власти био је следећи: стрељање за Александра Миликића, као и за Властимира Петковића и Стевана Павловића. Ђорђе Миликић³³ био је назначен за концентрациони логор Маутхаузен, што је исто било намењено и адвокату Бориславу Стефановићу, као и проф. др Милошу Радојковићу. Истовремено, препоручено је да се Илија Миликић, Мирко Маринковић и др Александар Боди затворе на Бањици као таоци за евентуалну одмазду. Већина осталих осумњичених је ослобођена уз напомену да се над њима мора спроводити континуирани надзор.

Није познато шта је утицало на промену ове препоруке, али дошло је до крајње

.....
су један апарат за стезање прстију на рукама.“ Видети више у: Р. Ристановић, *Београдски равнојорци*, 339.

[33] Оно што је Ђорђу Миликићу вероватно стављано додатно на терет, поред тога што је био саучесник своје браће, јесте чињеница да је као резервни официр ВКЈ био заробљен у Априлском рату, одведен у официрски логор у Немачкој, да би одатле (вероватно залагањем најмлађег брата) 1942. године био пуштен, те се вратио у Србију. То сазнајемо из преписке коју је имао са својим рођацима 1942. године, од којих су неки са њим боравили у Офлагу VI C у Оснабрику (преписка у власништву породице Миликић).

другачијег исхода, по убрзаном поступку, тако да су и немачки обавештајни органи жалили због исхитрености поступка, јер није било могуће спровести даља испитивања ухапшеника.

Тако су у кратком, али до данас непознатом временском оквиру у Јајинцима стрељани Властимир Петковић, Стеван Павловић, браћа Александар и Илија Миликић, као и др Александар Боди. За остале осуђене се не може у потпуности реконструисати даља судбина, али је познато да су Ђорђе Миликић и Милош Радојковић упућени у концентрациони логор Маутхаузен. Ђорђе Миликић је преживео боравак у логору и након рата се није враћао у земљу, већ је отишао да живи у Париз, где му се прикључила и сестра Емилија. Нико од њих није имао деце.

Такође се могу само претпоставити датуми извршења смртне казне за ухапшене. Локација егзекуције је неупитна – то је стратиште Јајинци надомак Београда. Познато је да је Александар Боди био стрељан 25. јануара 1943. године. Истог дана стрељан је и Стеван Павловић, а Властимир Петковић неколико дана касније, 10. фебруара 1943. године. Можемо претпоставити да неки од та два датума или време између њих представља последњи дан живота и за Александра и Илију Миликића.

Ваља указати и на чињеницу да су управо у том временском периоду, децембар 1942. и први месеци 1943. године, немачки окупатори ухапсили и стрељали још двојицу чланова чачанске породице Миликић (потوماка оног трговца Марка код кога је Веселин дошао да ради). Свештеник Петар и трговац Сретен Миликић стрељани су као таоци у немачким одмаздама.³⁴

[34] Не постоје директни подаци који би упућивали на повезаност свих ових убистава, али док се зна да је свештеник Петар Миликић био ухапшен током немачке акције *Койаоник* коју је надгледао сам Химлер из Краљева и Чачка, а потом и убијен са још двојицом свештеника у Косовској Митровици првих дана јануара 1943. године, дотле се о стрељању угледног чачанско-београдског трговца Сретена не зна ништа, осим да је стрељан као талац од стране Немаца почетком 1943. године. Управо су они били у преписци са ухапшеним адвокатом Ђорђем.

Закључак

Други светски рат у већини европских и светских историографија полако пада у заборав (посебно у земљама у савезничком табору), где је већина архивских докумената позната и представљена научној јавности. Ситуација у Србији је битно другачија, јер поред страшног грађанског рата који се одвијао током окупације и који је однео велики број жртава, ратни подвизи појединаца који се нису налазили на идеолошким линијама победника (партизанског покрета) остајали су затрпани у прабини историје, од послератних носилаца власти осуђени на *damnatio memoriae*. Тиме је битно измењена и осиромашена слика историјске стварности.

Херојски чин припадника грађанске више средње класе из реда чиновника, дипломата и адвоката, остао је потпуно непознат и систематски уклоњен из колективне културе сећања. Људи које су погубиле окупационе немачке власти тако су други пут убијени, сада од својих сународника.

Због специфичности обавештајног рада цивилних структура, о њиховом раду и трагичном крају нема ни помена у сачуваној архивској грађи Владе Краљевине Југославије у емиграцији, иако је ђенерал Михаиловић редовно извештавао о сличним страдањима војних структура у оквиру ЈВУО и предлагао их за постхумна одликовања. Највиша жртва ових ухапшених и осуђених лица ни на који начин није била идеолошки или политички обојена, већ је представљала частан патриотски одговор на окупацију отаџбине. Колико год храбар и смео, њихов поступак је био логичан и проистицао је из истог оног моралног васпитања које је Србима омогућило да истрају и победе у балканским ратовима и Првом светском рату. Зато су дипломате

Илија и Александар Миликић и сви њихови одважни саборци заслужили више од намерног заорава.

Ивори и литература:

Необјављени архивски извори:

Архив Југославије, МИП Краљевине Југославије, Персонални одсек

Архив Југославије, Посланство Краљевине Југославије у Турској

Интернет извори:

<https://pescanik.net/kako-iseliti-muslimane/>

Штампа:

Политика, 1939.

Литература:

Ацовић, Драгомир. *Верност и вера*. Београд: Службени гласник: Нови Сад : Студио Бечкерек, 2019.

Гаталовић, Миомир. *Косово и Мейхохија у државној историји Југославије 1958–1965*. Београд, 2016.

Каровић, Павле. *Дипломација*. Београд: Геца Кон, 1937.

Маринковић, Радован М. *Велики председник мале вароши : њовест о Веселину И. Миликићу (1859–1914) : [монографија]*. Чачак : Међуопштински историјски архив, 2013.

Миликић, Ратомир. *Државни удари у историји Србије*. Београд : Чигоја штампа : Институт за савремену историју, 2022.

Мићић, Срђан. *Балкански и јодунавски концепти југословенска спољне политике (1925–1938) : рукопис докљораша*. Београд : С. Мићић, 2017.

Мићић, Срђан. *Од бирократије до дипломатије*. Београд : ИНИС, 2018.

Орбовић, Марија. „Веселин Миликић у сећањима савременика“. *Зборник Народне музеја у Чачку*, XXXVII (2007), 93-76.

Ристановић, Раде. *Београдски Равнојорци*. Београд: Catena Mundi, Институт за савремену историју, 2021.

Ђирковић, Симо Ц. *Ко је ко у Негућевој Србији*. Београд : Просвета, 2009.

CASE OF ILIJA MILIKIĆ: FROM PROMISING DIPLOMAT OF THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA TO PATRIOT EXECUTED AND BRUSHED OUT OF HISTORY

Ilija Milikić was the son of the president of the Čačak municipality, Veselin Milikić, who was killed by a military deserter during the Battle of Kolubara in 1914. Like his father, Ilija was tragically killed by a bullet that in his case came from German occupiers at the beginning of 1943, at the Belgrade execution ground in Jajinci.

His professional work in the service of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia was marked by constant career advancement in the diplomatic service, serving in several European countries with distinction and being awarded with foreign and domestic decorations. On the eve of the Second World War, he was serving in the Ministry for Foreign Affairs in Belgrade. There, as assistant to the head of the Political Department and then as head of the Administrative Department, he performed some of the most difficult and sensitive tasks for the state, such as negotiations on the repatriation of people to the Republic of Turkey.

At the beginning of the war in April 1941, Ilija was the highest-ranking Yugoslav diplomat in Belgrade. He was assigned the invidious task of shutting down the Ministry of Foreign Affairs of the occupied Kingdom, since that Ministry had been abolished in the occupied country. As soon as he finished this task, he was retired.

He did not accept the occupation of his country and established an intelligence network to supply the Yugoslav Army in the Homeland - the resistance and the allies. His younger brother, Alexander Milikić, was also involved in the intelligence network. He too had been working in the Ministry of Foreign Affairs before the start of the war but had then been moved to the office of the Prime Minister of the People's Salvation Government - the administration established by the Germans to govern occupied Serbia. Several former diplomats and high-ranking government officials collected sensitive data directly from the office of the Prime Minister.

After the suppression of the uprising in Serbia at the end of 1941 and raids on the members of the underground resistance in Belgrade of the Yugoslav Army in the Homeland in 1942, the Gestapo discovered the intelligence network headed by the Milikić brothers and arrested its members. After several weeks of interrogation at the headquarters of the Gestapo in Belgrade, the brothers were executed at the execution ground of Jajinci in early 1943. They paid the highest price for their patriotism. However, their sacrifice remained unknown and fell into decades' long historical oblivion. Until the end of the war, Ilija Milikić remained the highest-ranking active Royal diplomat shot during the occupation of Serbia.

Ratomir MILIKIĆ, PhD

LE CAS D'ILIJA MILIKIĆ: DE DIPLOMATE PERSPECTIF DU ROYAUME DE LA YOUGOSLAVIE AU PATRIOTE FUSILLÉ EXPULSÉ DU COLLECTIF DE MÉMOIRE

Ilija Milikić fut le fils du président de la mairie de Čačak, Veselin Milikić, tué lors de la Bataille de la Kolubara en 1914 par un déserteur militaire. Ilija périt tragiquement, comme son père par une balle d'arme à feu, mais de l'occupant (allemand), au début de l'année 1943, au début de l'année 1943, au champ de bataille de Belgrade à Jajinci.

Son travail professionnel au service du Royaume SHS de la Yougoslavie fut marqué constamment par un essor constant dans les rangs diplomatiques, au service dans quelques pays européens, pour lequel il reçut les plus hautes notes, avec en prime des décorations étrangères et du pays. À l'aube de la Deuxième guerre mondiale, on resta plus longtemps au service diplomatique dans le Ministère même, dans lequel comme vice-préfet du secteur politique, puis comme préfet du Secteur gouvernemental, il effectua certaines activités des plus difficiles aux plus délicates pour le

pays, comme l'entente sur l'éventuelle répartition de la population de la République de Turquie.

Il attendit la Guerre d'avril dans le pays et resta le diplomate de plus haut rang à Belgrade. Après l'installation des structures gouvernementales collaboratrices, parfois traîtres, des structures du gouvernement, un travail ingrat lui fut décerné de liquidation du Ministère des affaires étrangères du Royaume sous l'occupation, puisque ce secteur n'exista plus dans le pays sous occupation. Dès qu'il termina son travail, il fut mis à la retraite.

N'ayant pas de penchant envers l'occupation, il forma, avec son plus jeune frère Alexandre, qui travailla jusqu'à la Guerre d'avril, au Ministère des affaires étrangères, pour passer ensuite au cabinet du président du Gouvernement de Secours populaire, une organisation d'espionnage pour les besoins de la JVuO (Armée yougoslave en patrie) et ses alliées. Quelques anciens

diplomates et personnalités de haut rang recueillirent des données très secrètes du cabinet de Nedic.

Après la fin de l'Insurrection en Serbie, à la fin de l'année 1941 et de l'entrée dans l'organisation de Belgrade de l'Armée yougoslave en patrie durant l'année 1942, la Gestapo découvrit un réseau d'espionnage à la tête duquel se trouvèrent les frères Milikic et tous les membres furent emprisonnés. Après de longues entretenués de plusieurs semaines

dans le siège de la Gestapo à Belgrade, les frères furent fusillés sur le champ de bataille de Jajinci au début de l'année 1943. Ils payèrent leurs patriotes au plus haut prix, mais leur sacrifice resta tout à fait invisible et laissé à l'abandon de l'histoire de plusieurs décennies. Jusqu'à la fin de la guerre, Ilija Milikic resta un diplomate royal actif de plus haut rang, qui fut fusillé pendant la période d'occupation de la Serbie.

Dr Ratomir MILIKIC